

Společnost Anny Pammrové, příloha k Věstníku č. 59

FRANTIŠEK PAMMR (KROH, GARTNER)

Pátrání po ztraceném synu Anny Pammrové

JUDr. Jan Šťastný

2. část

Jako stín zmizím v neznáme dálce, zdá se...

Verš z asi jediné dochované básně Františka Kroha¹ jako by předznamenával, že se na velmi dlouhou dobu opravdu ztratí a informace o něm budou v textech o Pammrové redukovány jen na konstatování, že odešel v roce 1914, zřejmě do Ameriky. Je ale možné o jeho životě zjistit velké množství údajů a pokusím se popsat jeho osudy před odchodem i po emigraci. K letošnímu 100. výročí cesty Františka a jeho životní družky Marie Holánkové za novým životem se to jistě velmi hodí.

V první části článku o Františku Pammrovi jsem ukázal rozpory v jeho doposud uváděném životopise v porovnání s archivními záznamy. Nyní přiblížím jeho další život, především útěk do Kanady a pobyt v USA.

Jeho život před útekem byl vlastně smutný, nadaný mladík, hovořící plynně anglicky, německy i francouzsky, s velkým rozhledem, byl ale bez práce a matce na obtíž. Po dokončení školy neměl František stálé povolání a nedařilo se mu jej i přes snahu sehnat. Při sčítání lidu v roce 1910 sice uvedl jako hlavní zaměstnání stejně jako matka *spisovatelství*, kromě občasných překladů, které jemu i matce zprostředkovávala spisovatelka Pavla Moudrá, se jím ale neživil. Po materiální stránce neměl jako dítě na růžích ustláno a i v době dospívání přidělával matce starosti. Březinovi píše, že s ním má mnoho práce, *roste a chtěl by jísti jako pravý Skandinávec (kde byla vlast jeho předků)*.² Přesto se Anna o obě děti dobře starala, Františka také naučila výborně hned tři cizí jazyky, jako by předvídala, že je jednou dobře uplatní. Na fotografii z roku 1900³ je Anna s Františkem před svým dřevěným domem, malý František je oblečen v obleku a s kravatou, pochopitelně, byla to důležitá událost, přijeli její rodiče. V pozadí, v rohu fotografie ze stínu vystupuje ještě jedna postava, patrná až při zvětšení obrázku, František Kroh starší.

¹ Křemenová, A., Anna Pammrová – životopis, Sursum, 2005, str.180.

² Korespondence I., Holman, P. str. 704. Dopis je ovšem v knize připsán Luise Urbancové, která původně Pammrové francouzsky psaný dopis Březinovi dostala k překladu. Francouzský originál tohoto dopisu Anny Pammrové je v Památníku národního písemnictví.

³ Památník národního písemnictví, fond Ježková Marie, V., č. inv. 305-368, fotografii A 12/88 0367.

Malý Franříšek s matkou

Anna se snažila najít pro syna nějaké vhodné uplatnění. Naznačovala ale také, že to bude obtížné, že je slabý, ne zrovna zdravý a příliš důvěřivý a málo dravý. V roce 1911 nastoupil František praxi ve velkostatku Molitorov u Kouřimi, který patřil rodině agrárníka Veselého. Anna mu místo domluvila díky známosti s Žofií Pohoreckou. Pammrová píše spisovatelce Pavle Moudré, jak je ráda, že syn konečně našel místo. Rovněž je nadšená, že je konečně sama. „*Jsem konečně, konečně na nějakou dobu sama, ve svém živlu. Syn odejel minulý měsíc do Molitorova u Kouřimi, kde se stal na přímluvu pí. Poh. praktikantem při hospodářství. Musela jsem mu ledacos pořizovat, měla jsem starosti a nyní musím opět pilně se přičinit abych zaplatila dluh, který mi výpravou Fr. vznikl. ... Přese vše ale neoddávám se blahé naději že tam F. nalezl stálé zaopatření. Byl tam prý vlídně přijat, píše pí. Poh. (ovšem, vždyť ho přece nebudou očekávat s nadávkami nebo dokonce s klackem!).*“⁴

⁴ Dopis z 30. 7. 1911. SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré.

Logo velkostatku používané na produkovanych potravinářských výrobcích

František ale brzy píše matce: *Nemám opravdu času. Chci-li psát, děje se tak na úkor spánku, neboť den co den i v neděli vstávám ve čtyři hodiny ráno, načež mám službu od pěti hodin až do půl osmé, někdy ještě déle, potom padnu jako dřevo do postele a spím ještě jednou venku. Moje práce záleží v tom, že kontroluji dělníky a dráby. Je to téměř neustálé chození a pak hlavně počítání, což mi někdy působí mrzutosti. Zadarmo zde nemám nic a celých 50 Kč, co dostanu, padne jen na jídlo a od praní prádla.*⁵ Pammrová píše rozčilená Pavle Moudré a podrobně ji informuje. Píše o příkořích, která musí František snášet, ale i že *on je taková ovce, jež se nedovede v pravý čas bránit... Také jeho ethické zásady – mnou pečlivě vštěpované – hlavně vegetarismus mu páni úředníci i se šefem s cynickým smíchem vytýkali a mocí ho do masa nutili, považujíc ho i s p. Drem. Poh. za blázna.*⁶

13. 8. 1911 se František snaží matku uklidnit a je ochoten kvůli ní vše překonat. „Pro mne je ovšem z toho pobytu zde prospěch velice problematický, ale je to nepopíratelně prospěšné Tobě, a to je hlavní. Neboť jen svůj prospěch musíš mít na zřeteli a o mne, jenž se spíše přizpůsobím než Ty, neměj starostí. Mám se dobře. Zdraví Tě vřele Frantík.“ Pammrová pak píše po čase Moudré, že po dvou pro ni krásných měsících synovi dali výpověď. Píše také, že by ji tam stejně stál víc než doma a že se ani dosyta nenajedl ani nevyspal. Na cestu zpět si musela půjčit. František sice dostal od velkostatkáře Veselého doporučující dopis do redakce

⁵ Křemenová, A., Anna Pammrová – životopis, Sursum, 2005, str.180. str. 183

⁶ Dopis z 6. 8. 1913. SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré.

Národních listů, z novin se mu ale už neozvali. “Kdyby Frant. byl mlatcem a sekáčem, byla by po něm značná shánka. Nyní praktikuje na poště ve Žďárce”.⁷

Potěšil ji alespoň dopis od Otokara Březiny, který vrací Anně Františkovy texty a o jejím synovi píše: „*Duševní vyspělost Vašeho syna mne překvapila. Jemný pozorovací dar, pronikavý i krutý, jak bývá výsadou mládí, žízeň po poznání, slovo původní, horkým živým dechem, odvážné a s překvapující jistotou charakterizující lidi i věci, vše svědčí o nadání, které své cesty horečně hledá a které ji nalezne. Nemějte o něj strachu, jsme dnes už tak daleko, že i boj proti nynějšímu řádu věcí dovede uživiti silného člověka. Napište mi, prosím, o něm více a zůstane-li doma, snad bych mu mohl poslati některé knihy, jichž by potřeboval ke své duševní práci.*“⁸

Po neveselém působení na statku Veselých v Molitorově však pokračovaly existenční starosti a obavy o osud syna. V březnu 1912 píše Anna Pavle Moudré: „*Žiji beztak jen žebrácký život (poněkud volnější než Bož. Němcová), ježto vše co vydrů, musím obětovat na syna a nemám nijaké zde naděje, že by se kde trvale uchytil, neboť všude je větší nabídka než poptávka (vyjma pasáky a pacholky) a v povaze jeho není dostatečná dávka bezohlednosti a bezkarakternosti k dobývání koláčů a medu (neboť o chléb dnes nikdo nestojí!) ani (v opačném směru) dosti taktu a jemnosti k dobývání sympatie v kruzích byrokratů.*“⁹

Ještě jednu zajímavou zmínku o synovi nalezneme, v roce 1912 píše Anna Moudré, že se připravovala na příjezd neteře. „*Místo ní však přišla jiná dívčina k delšímu pobytu, o níž Vám později povím více. Stala se pro mne totiž předmětem „výzkumným“, jelikož můj syn se o ni „jaksi“ zajímá, neobvykle přátelsky se k ní chová. Jeho initiation au mystère d’Eros se událo, dle všeho, v Čechách. Od svého návratu pozoruji na něm povážlivou netečnost k duševní práci. Tolik vášnivým*

⁷ Dopis z 1. 10. 1911. SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré.

⁸ Dopis z 2. listopadu 1911,⁸ Korespondence II, Holman, P. str. 951.

⁹ Dopis z 23. 2. 1912. SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré.

čtenářem býval dříve! A nyní zřídka vezme knihu. Patrna je i zde veškerá výchovná marnost. Sotva vytáhl paty z domu, setřel, co jsem pracně štěpovala.“¹⁰

V roce 1913 Anna Pammrová byla – pro někoho překvapivě – na výletě v Brně, setkala se zde s Pavlou Moudrou a dalšími svými známými. Po příjezdu informuje Pavlu Moudrou o značné nepraktičnosti Františka: *„Musela jsem se smáti synovi - raději nejedl, než aby si byl něco přichystal. Vařil prý si jednou čaj a nebyl dobrý. Na uvaření vajec se už neodvážil. Stačilo pouze, co jsem v pátek uvařila. A pak dostal na poště ne právě delikátní buchty. Tento týden skládal v Tišnově zkoušku z měšťanky.“¹¹*

František pracoval přes dva roky bezplatně na žďárecké poště. Pammrová píše Moudré krátce před jeho odchodem: *„Ani chudoba moje by mi nevadila, kdybych neměla na starosti syna, jehož nároky stoupají a choroba se nemenší.“¹²* Dle všeho neměl citlivý a inteligentní, ovšem poněkud nepraktický František před sebou žádné vyhlídky. Matce se cítil být přítěží a odchod do zahraničí za těchto podmínek nebyl nijak nepochopitelný, z jeho generace emigrovaly tisíce mladých lidí. Práce na poště mu dokonce umožnila celou cestu perfektně zařídit a naplánovat. Pak došlo k defraudaci peněz a útěku, jak jsem přiblížil minule. Jeho odchod byl pro matku sice šok, ale v jistém smyslu byl i úlevou. Moudré píše: *„Zbavena péče o syna, budu se moci lépe věnovat svému poslání“.¹³* V předchozí části jsem naznačil pochybnosti o výši ukradené částky a i z amerických a kanadských archivů vyplývá, že s penězi v takovém množství do Kanady a USA František s Marií neodjeli. Imigrační úředníci u nich zapsali malé částky a ani jejich životní osudy za oceánem nesvědčí o tom, že by přijeli s velkým majetkem, František se teprve postupně vypracoval v zaměstnání a nakonec se jim vedlo dobře.

¹⁰ Dopis ze 14. 1. 1912. SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré.

¹¹ Dopis ze 17. 5. 1913. SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré

¹² Dopis z 26. 6. 1914. SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré

¹³ Dopis z 6. 1. 1915. SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré

Anna ovšem musela čelit různým příkořím ze strany poštmistra Hrdličky, který přišel o místo, a přestože na poštu nastoupila jeho dcera, nesmířil se s tím. Naopak pak dceru dokonce považoval za iniciátorku Františkova skutku.¹⁴ Navíc jeho syn byl odveden a skončil v Rusku, vrátil se až v r. 1920, což mohl brát také jako újmu. Pammrová jej nazývá v korespondenci s Moudrou velmi nevybíravě (i když zvukomalebně, protože francouzsky: *le vieux sieur postale, le fou tyrannique, le fantaste brutal*), píše, že ji neustále pronásleduje a uzavírá, *kdo jinému jámu kopá atd.* ... a i později popisuje různé nepříjemnosti, které pro celou aféru měla. Musela dokonce i k soudu v Brně¹⁵, snad kvůli náhradě škody. Také byl odhadován její majetek, patrně ze stejného důvodu, což ji velmi rozčílilo: *Ani po tom nepátrám, kdo odhadoval můj majetek. Budou-li chtít, odkážu jim svoji kůži, z níž po mé smrti mohou si zhotoviti boty...*¹⁶ Uvažuje i o možnosti převést dům na rodinu Havlových s právem dožití. Anna se také vzdala dědictví po Krohovi a věnovala jej obci¹⁷. Aféra postupně vyčpěla.

A jaké byly osudy emigrantů Františka a Marie? Kam, jak a kdy odešli? Pro zmapování jejich cesty bylo nutno nashromáždit informace k lepšímu vyhledávání. Víme tedy, že rok narození Františka byl 1891 a že Marie byla o něco starší, že žili nejméně od 30. let v Kalifornii jako Frank a Mary a že měli syna George. U Františka víme z policejních oběžníků, že byl vysoké vyhublé postavy a měl hnědé vlasy. V deníku matky zase nacházíme informaci o barvě očí – byly hnědé. I takové drobnosti mohou pomoci při pátrání, u imigrantů se tělesné znaky pečlivě zapisovaly. Lze ovšem předpokládat i uvádění jiných údajů u bydliště a data narození i jména – což se potvrdilo, došlo ke změně jména a několikrát byly změněny i údaje o datu a

¹⁴ Dopis Václavu Havlovi z 22. 2. 1916. Anna Pammrová, Dopisy slečně M. Zinfelové, c. k. bernímu radovi panu E. Zinfelovi (1916 – 1923, 1940), manželům Emilii a ing. Václavu Havlovým a jejich synům ing. V. a M. Havlovým (1915 – 1926) ed. Ladislav Soldán, Společnost Anny Pammrové, Brno – Tišnov 2009. str. 38.

¹⁵ Dopis E. Havlové ze dne 6. 4. 1916. Anna Pammrová, Dopisy slečně M. Zinfelové, c. k. bernímu radovi panu E. Zinfelovi (1916 – 1923, 1940), manželům Emilii a ing. Václavu Havlovým a jejich synům ing. V. a M. Havlovým (1915 – 1926) ed. Ladislav Soldán, Společnost Anny Pammrové, Brno – Tišnov 2009. str. 43.

¹⁶ Dopis V. Havlovi ze dne 22. 2. 1916. Anna Pammrová, Dopisy slečně M. Zinfelové, c. k. bernímu radovi panu E. Zinfelovi (1916 – 1923, 1940), manželům Emilii a ing. Václavu Havlovým a jejich synům ing. V. a M. Havlovým (1915 – 1926) ed. Ladislav Soldán, Společnost Anny Pammrové, Brno – Tišnov 2009. str. 39.

¹⁷ Str. 33 a 38. Anna Pammrová, Dopisy slečně M. Zinfelové, c. k. bernímu radovi panu E. Zinfelovi (1916 – 1923, 1940), manželům Emilii a ing. Václavu Havlovým a jejich synům ing. V. a M. Havlovým (1915 – 1926) ed. Ladislav Soldán, Společnost Anny Pammrové, Brno – Tišnov 2009. str. 38.

místu narození. Nalezené materiály bylo tedy nutno ověřovat více zdroji a vyhledávat v širší škále dat, nemohl jsem spoléhat na správný rok narození, ale musel jsem prohledávat zhruba desetileté úseky.

V údajích ze **sčítání obyvatel Spojených států v roce 1930** („1930 United States Census“)¹⁸ jsem našel v Kalifornii jistého **Franka Gartnera**, starého 38 nebo 39 let (ve formuláři se uváděl věk, ne rok narození, zde navíc není na formuláři zcela čitelný.) To by odpovídalo zhruba roku narození 1891. Tento Frank Gartner měl navíc o několik let starší **manželku Mary** a **syna George**, starého 13 let. Místa narození byla u obou manželů uváděna Československo, mateřský jazyk čeština a v dokumentech se také objevuje poznámka **Canada**. U syna George je pak místo narození **stát Washington** (nikoli hlavní město Washington D.C.). Datum imigrace je **uváděno 1914**, věk vstupu do manželství uvádějí Frank 22 a Mary 26, to by odpovídalo roku 1914.

Vše tedy odpovídá našemu Františku Krohovi alias Franku Gartnerovi v informacích od Františkovy pravnučky p. Eller a vlastně i v životopise od Almy Křemenové. Otázkou je, proč se zde objevuje zmínka o Kanadě. Mohlo by jít o místo, odkud přišli do USA. Také je třeba zjistit, kdy a kde pobývali ve Washingtonu, kde se narodil syn George. Odpovědi jsem se pokoušel nalézt v dalších pramenech. Máme tedy několik dalších indicií pro pátrání – příjezd v roce 1914, snad do Kanady, a vzhledem k místu narození George víme i o zcela jistém pobytu ve Washingtonu po určitou dobu.

Lze proto pátrat dál, v archivech se nachází podrobná evidence imigrantů, seznamy pasažérů, data překročení hranic, žádosti o občanství, seznamy odvedených do světové války apod. Jenže k tomuto Gartnerovi nejprve nic k nalezení nebylo, přestože by někde evidován být musel. Pravděpodobnost, že by se do USA dostal zcela beze stopy je malá, ovšem vzhledem ke spáchanému činu bohužel i možná.

¹⁸ Rozhodným dnem pro sčítání byl 1. duben 1930. Což je důležité pro zpřesnění odhadu dat narození.
en.wikipedia.org/wiki/1930_United_States_Census

Koneckonců již víme, že změnil minimálně jméno. Lze navíc předpokládat, že jako hledaná osoba mohl být opatrný ve sdělování údajů, používat i další falešné údaje atd. Jistý si totiž vzhledem k mezinárodním smlouvám, které tehdy Rakousko mělo, nemohl být ani v Kanadě ani v USA. To vše pátrání komplikuje.

Nalezl jsem jednu zajímavou stopu, která se nejprve zdála jako nepravděpodobná a domníval jsem se, že jde jen o určitou shodu jmen. Kdyby zde nebylo jedno velké překvapení. Kdyby se zde totiž později neobjevilo jméno **Pammrová**. 23. února roku 1916 totiž připlouvá na lodi *Princess Victoria* z **kanadského** Vancouveru do Seattlu ve státě Washington **Francis Gartner**¹⁹, později v dokumentech uváděný i jako **Frank Gartner**, vysoké postavy (5 stop a 10 palců – na tehdejší dobu hodně, je to 178 cm), tmavých vlasů a **s chybějící částí třetího a čtvrtého prstu na levé ruce**. Tento postřeh imigračních úředníků bude pro nás později velmi cenný. Připlul s **manželkou Mary** (– a jak je později připsáno v dalším dokumentu – měli zanedlouho **syna George**, narozeného **17. května 1916 v Seattle ve Washingtonu**).

Oba ale uvádějí zcela shodný rok narození, který však neodpovídá tomu, co zatím víme. Jak se později ukáže, odpovídá roku narození Marie. Frank totiž uvádí datum narození **2. ledna 1888. Mary 24. ledna 1888**. A dále je v evidenci jako místo narození či pobytu uvedeno „Hermanice“. A dále slovo „Velke“. V záznamu o vstupu do USA nalezneme ovšem trochu podrobnější údaje, je zde uvedeno *Hermanice, Velke Mesirici*, a to u obou manželů. Věk je uváděn u obou 28 let.

Načasování příjezdu do USA pár měsíců před porodem je velmi praktické, George tím získává americké občanství a oba manželé snazší vyřízení žádosti o občanství. Motivací odchodu z Kanady mohla být i branná povinnost v Kanadě, USA

¹⁹ National Archives and Records Administration (NARA), Washington, D.C.; Manifests of Passengers Arriving at St. Albans, VT, District through Canadian Pacific and Atlantic Ports, 1895-1954; Record Group: 85, Records of the Immigration and Naturalization Service; Microfilm Serial: M1464; Microfilm Roll: 301; Line: 21 and 22

na rozdíl od Kanady tehdy ještě do války nevstoupily. Každopádně za oceánem dva dny před jejich příjezdem začala bitva u Verdunu.

Pohled na přístav v Seattlu 1916 a formulář Františkovy žádosti o americké občanství

I arrived at the port of **Seattle**, in the
State of **Washington**, on or about the **23d** day
of **February**, anno Domini 1916; I am not an anarchist; I am not a
polygamist nor a believer in the practice of polygamy; and it is my intention in good faith
to become a citizen of the United States of America and to permanently reside therein:
SO HELP ME GOD.

Frank Carter
(Original signature of declarant.)

Subscribed and sworn to before me in the office of the Clerk of

Lod' Princess Victoria patřící Canadian Pacific Railways

Nalezl jsem i další dokumenty. V roce 1917 je **u americké armády u odvodu Frank Gartner**²⁰, vysoký, hnědých očí, bez předchozí vojenské služby, bydlící v Seattlu ve státě Washington, narozený údajně v Heřmanicích, ale **2. ledna 1889!** O zproštění z vojenské povinnosti - jak jinak - žádá jako živitel manželky a syna. Můžeme se jen domnívat, proč je zde opět jiné datum narození.

Je zde tedy jisté, že jde o stejnou osobu, byť skrývajíc pravou identitu falešným jménem, místem narození i datem narození? Nejspíš ano. Kolik bylo ve Spojených státech Gartnerů původem z Čech, s manželkou Mary, synem Georgem narozeným ve Washingtonu, avšak pobývajícím v Kalifornii?

Seattle - na tomto místě na 66 Avenue bydleli Gartnerovi v roce 1920, domek je zřejmě v původní podobě (převzato z Google Street View)

Hledal jsem proto také v seznamech obyvatel a firem a zjistil, že do roku 1927 se Frank Gartner a Mary objevují v seznamech jako obyvatelé Seattlu. Pak ze seznamů v tomto městě mizí a v roce 1929 se oba objevují v Kalifornii. To by potvrdzovalo domněnku, že jde o stejné osoby, avšak s jinými údaji narození, než jsme očekávali.

Později jsem zjistil, že v té době se jim v Seattlu narodila dcera, tedy druhé Annino vnouče, která však po čtyřech dnech zemřela. V úmrtním listu je zapsána bez

²⁰ World War I Draft Registration Cards, 1917-1918 about Frank Gartner, Registration Location: King County, Washington; Roll: 1991890; Draft Board: 4.

jména, zemřela 27. ledna 1927, jako matka je uvedena Mary Holank²¹. Přestěhování následuje po této smutné události. Je možné, že se přestěhovali i za lepším podnebím.

Ve zmíněném sčítání obyvatel v dubnu roku 1930 již tedy Frank v Kalifornii zřejmě uvádí skutečný věk a věk odpovídá více méně i u Marie alias Mary, stejně jako u George.

Do získání dalších údajů bychom však nemohli s jistotou říci, že jde o stejné osoby. Kdyby se ovšem v evidenci úmrtí státu Kalifornie za období neobjevil záznam k osobě jménem **Frank Gartner**, nar. **2. 1. 1888. To samo o sobě by již mohlo propojit Gartnera ze Seattlu s Gartnerem z Kalifornie. Navíc zde ale dokonce** figuruje v kolonce *jméno matky* jméno v nepřechýlené podobě - „**Pammr**“.²²

Jméno matky se tedy shoduje, Frank jej v některém z dokumentů někdy dříve zřejmě musel uvést, případně předložili některé dokumenty pozůstalí.

Propojovacím článkem mezi kalifornským a washingtonským Gartnerem a zároveň důkazem o cestě manželů přes oceán byl také záznam v dokumentech washingtonských Gartnerů o překročení hranice mezi Kanadou a USA z roku 1916²³ uvádějící, že do Kanady připluli Gartnerovi **na lodi Caroline** v roce **1914**. Vida, zmínka o Kanadě se přece objevila i ve sčítání z roku 1930, rok 1914 by odpovídal útěku Františka Kroha a Marie Holánkové.

S touto nápovědou již nebyl tak velký problém vyhledat záznamy přímo k této lodi a ověřit údaje.

²¹ Washington, Death Certificates, 1907-1960, index, *FamilySearch* (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/N3P8-BT4> : accessed 13 May 2014), Frank Gartner in entry for Gartner, 29 Jan 1927; citing Seattle, King, Washington, reference 277, Bureau of Vital Statistics, Olympia; FHL microfilm 2022416

²² State of California. California Death Index, 1940-1997. Sacramento, CA, USA: State of California Department of Health Services, Center for Health Statistics.

²³ National Archives and Records Administration (NARA), Washington, D.C.; *Manifests of Passengers Arriving at St. Albans, VT, District through Canadian Pacific and Atlantic Ports, 1895-1954*; Record Group: 85, *Records of the Immigration and Naturalization Service*; Microfilm Serial: *M1464*; Microfilm Roll: *301*; Line: *21 and 22*.

Vraťme se tedy o dva roky před příjezd do USA. Zjistil jsem, že **parník Caroline** připlul v roce **1914 do kanadského Quebecu** pouze jednou, a to **v červenci roku 1914**²⁴, mohl jsem proto hledat data o cestujících i v kanadských archivech. Ty se mi podařilo získat a prohledat a skutečně, **na palubě byli Franz Gartner s manželkou jménem Marie**.

Dle lodního deníku vypluli **z francouzského přístavu Le Havre 11. července 1914**, do Quebecu dopluli v úterý **28. 7. 1914** v 11 hodin. Byl krásný den pro vstup do Nového světa, bylo slunečno, 24 stupňů.²⁵ V Evropě ale právě v tento den vypukla první světová válka a další lodě již nevypluly. I pro parník Caroline to byla poslední plavba. Pak už by nebylo možné se do Ameriky dostat a rozhodně by to nešlo bez dokladů.

Mary je tady ještě zapsána jako **Marie**. Z údajů uvedených v seznamu vyplývá, že Franz má praxi jako pracovník na farmě, uvádí že má 4 roky zkušeností a že tuto práci by chtěl vykonávat. To byla dobře zvolená strategie, protože o pracovníky na farmách byl zájem a usnadňovalo to imigraci. Údaje o věku nejsou zcela čitelné, ale u Marie je uvedeno 26 let (tedy cca rok 1888, zřejmě skutečný rok narození, který se v imigračních dokumentech objevuje opakovaně), u Franze 27.²⁶ Dle poznámek míří zřejmě do provincie Nova Scotia. Zda tam skutečně jeli a dorazili, zatím nevím, jisté je jen to, že v Kanadě téměř dva roky zůstali.

Jak se ale nejprve dostali v **červenci 1914 do přístavu Le Havre**? Trochu složitěji než byste čekali. V knize Vlasty Urbánkové *Navštivte mne s podzimem* je drobná zmínka, že Františkova stopa v Evropě mizí v Terstu.²⁷ Jenže v kanadských archivech k příjezdu Gartnera z Terstu nic není, přijeli z Le Havre. V Terstu ale pravděpodobně opravdu byli. Terst měl totiž v emigraci rakouských občanů specifické postavení. Byl tehdy oblíbeným místem pro útěk z Rakouska –Uherska. Protože šlo o

²⁴ <http://www.collectionscanada.gc.ca/databases/passenger/index-e.html>

²⁵ http://www.climate.weatheroffice.gc.ca/climateData/dailydata_e.html

²⁶ Manifest parníku Caroline, str. 4 <http://www.collectionscanada.gc.ca/databases/passenger/index-e.html>

²⁷ Urbánková, V., *Navštivte mne s podzimem*. Borek, 1994, str. 65.

rakouský přístav, dalo se do něj dostat bez dokumentů a pak již nebyl problém se i bez dokladů nalodit. V té době proto přes Terst prchaly tisíce Františkových vrstevníků a jednou z hlavních motivací byla i nechuť k vojenské službě. Pro firmy podnikající v zámořských plavbách byli emigranti vítaným zdrojem peněz a dokonce propagovali emigraci branců, vydávali příručky jak se bez dokladů dostat za oceán, pochopitelně k značné nelibosti rakouských úřadů.²⁸ Do jiných přístavů by se nemuseli tak snadno dostat a navíc František byl hledán policií. Z Terstu ale do Kanady přímo neodjeli, to by právě bylo více kontrolované. Takže jako značná část jiných „turistů“ nejprve z Terstu dopluli lodí nebo dojeli vlakem do přístavu Le Havre.

Zajímavé je, že kontroly na hranicích rakouského impéria se v praxi neprováděly a ani Francie nevyžadovala pas, to vše přispívalo k hladkému provedení plánu. Až 25. července 1914 vydalo Rakousko zákaz cestovat do ciziny osobám podléhajícím branné povinnosti.²⁹

To už byl ale František v bezpečí na lodi mířící do Kanady, a i kdyby kanadské úřady kontrolovaly, zda je na něj vydán zatykač, na lodi již byl pod jménem Gartner. Vše proběhlo rychle, z pošty ve Žďárci zmizel 2. července 1914, již 11. července oba vyplouvali z Le Havre a 28. července byli v Kanadě.

Dobová reklama z tisku s nabídkou rychlé cesty do Kanady, kterou oba uprchlíci uskutečnili.

František měl na počest výborné podmínky pro zařízení celé cesty.

²⁸ Dubrović, E., *Iseljavanje iz srednje Europe u Ameriku 1880.–1914/Emigration from Central Europe to America 1880 - 1914*, Muzej Grada Rijeke 2008, ISBN 978-953-6587-45-2, str. 139.

²⁹ Rychlík, J., *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*. AV 2007, str. 9

Zpět ke kanadským záznamům. **Franz** a **Marie** byli již v záznamech cestujících vedeni jako manželé. Nevíme, kdy a jak došlo k uzavření manželství, dle mého názoru je kolem uzavření manželství příliš mnoho otázek a nesrovnalostí a domnívám se na základě níže uvedených informací, že k němu **ani nedošlo a bylo pouze fingováno, stejně jako jména obou údajných manželů.**

Americká část rodiny tvrdí, že se vzali u nás, naopak příbuzní ze strany Marie uvádějí, že ke sňatku došlo v Americe.³⁰ Jenže kanadské úřady je evidují už na lodi jako manžele, byli tak zapsáni i v lodním deníku parníku Caroline již při vyplutí³¹, oba měli již falešná jména.

Odpověď na otázku, jak došlo k uzavření manželství, nám dávají tehdy platné právní předpisy. Před jejich odjezdem bylo totiž téměř vyloučeno, aby mohli uzavřít manželství. Vzhledem k tomu, že zletilosti se v roce 1914 dosahovalo dle platného *Obecného zákoníku občanského* v 24 letech (to platilo až do roku 1919, kdy byla snížena na 21 let), **byl František nezletilý**, musel by tedy mít buď souhlas otce nebo soudu.³² Občanský zákoník ovšem stanovoval i další nutné podmínky uzavření manželství, jako ohlášky, tj. vyvěšení ve farním okrese dle bydliště obou snoubenců apod., a pod trestem zakazoval bez těchto náležitostí sňatky konat. Byla dána také místní příslušnost dle bydliště, což by komplikovalo uzavřít manželství např. v jiném okrese. **Bylo by tedy téměř nemožné vzít se tak, aby se to nedozvěděla rodina a okolí.** Také nevykonaná vojenská služba by mohla komplikovat možnost uzavření manželství.

³⁰ Zábrš, V., K rodokmenu Krohů a Pamrů, Věstník Společnosti Anny Pammrové, č. 55, 2012, str. 23

³¹ Manifest parníku Caroline, str. 4. www.collectionscanada.gc.ca/databases/passenger/index-e.html

³² § 21 císařský patent č. 946/1811 sb.z.s. OBECNÝ ZÁKONÍK OBČANSKÝ ze dne 1. června 1811

Kdož pro nedostatek let, pro duševní vadu nebo jiné poměry nejsou způsobilí sami své záležitosti řádně spravovati, jsou pod zvláštní ochranou zákonů. Sem náležejí: děti, které ještě nedokonalý roku sedmého; nedospělci, kteří ještě nedokonalý roku čtrnáctého; nezletilci, kteří ještě nedokonalý roku dvacátého čtvrtého svého života; pak: zuřiví, šílení a blbí, kteří jsou užívání svého rozumu buď zcela zbaveni, neb alespoň nejsou s to poznati následky svých činů; rovněž ti, jimž, jakožto osobám prohlášeným za marnotratníky, soudce zakázal další správu jejich jmění; konečně nepřítomní a obce.

§ 49 Nezletilí aneb i zletilí, kteří z jakýchkoli příčin sami o sobě nemohou se platně zavazovati, jsou také nezpůsobilí bez přivolení svého manželského otce platně sňatek uzavřít. Není-li již otec na živu anebo není-li k zastupování způsobilým, jest k platnosti manželství potřebí kromě prohlášení řádného zástupce také přivolení soudního úřadu.

Je samozřejmě možné, že se podaří nalézt v evidenci sňatků údaje o manželství Františka a Marie z doby před odchodem do USA, ale dle místní příslušnosti obou se mi to nepodařilo a na základě výše uvedeného o tom pochybuji.

Nesmíme však zapomenout ani na spíše hypotetickou pravomoc kapitánů námořních lodí uzavírat manželství, to by ale komplikovaly chybějící dokumenty, lodní deník by o tom obsahoval zmínku, ale hlavně oba nastoupili již jako údajní manželé Gartnerovi.

Údaje o tom, že oba uprchlíci jsou manželé, tedy s velkou pravděpodobností byly falešné, vždyť ani jméno Gartner u obou osob neodpovídalo. Předpokládám proto, že sice při vstupu na kanadské území uvedli, že jsou manželé, ale nebyla to pravda. Řádně a v souladu se zákonem nebylo možné uzavřít sňatek před útekem ani do doby vstupu do Kanady a v Kanadě už jako údajní manželé vystoupili z lodi.

Jak jsem uvedl, ve sčítání z roku 1930 uvádějí věk vstupu do manželství 22 a 26 let, což odpovídá příjezdu roku 1914. Možnost, že by mohli uzavřít manželství následně v Kanadě je minimální, vyvstal by problém s doložením dokumentů pro sňatek, neboť oba již byli jako manželé evidováni imigračními úředníky.

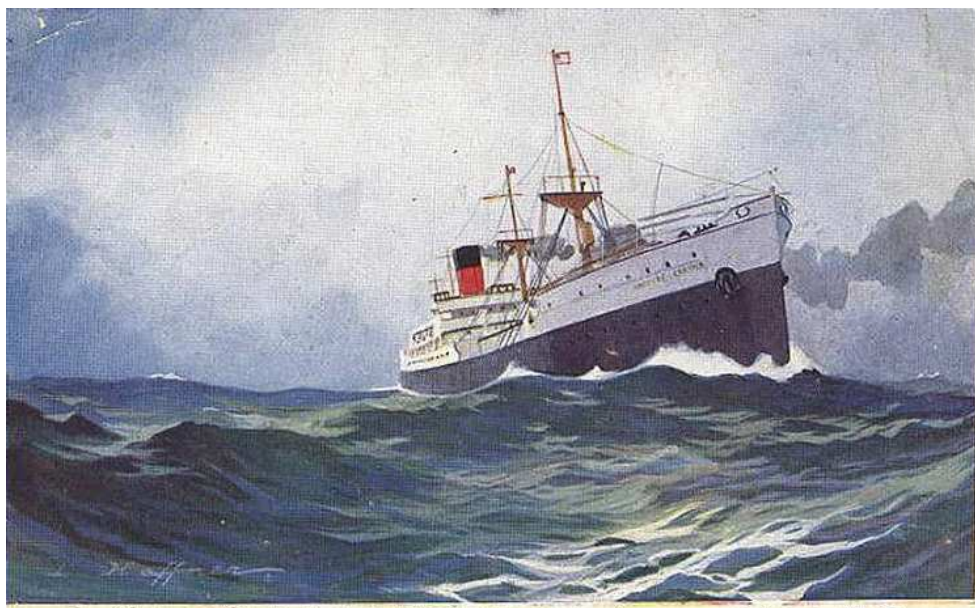
Také údajná svatební fotografie z archivu rodiny uveřejněná i ve Věstníku Společnosti Anny Pammrové vypadá jako klasická kabinetní fotografie z našeho území a ne ze zámoří. Ale podívejme se na ni znovu, je to skutečně svatební fotografie? Pokud ji sledujeme pozorněji, nevykazuje vlastně žádné znaky tehdejší svatební fotografie. V období před 1. světovou válkou mají portrétované nevěsty buďto závoj nebo bílý klobouk či jinou takovou ozdobu, bez ní žádná nevěsta není a samozřejmě také mají velkou kytici. Marie má ale ve vlasech dokonce tmavou stuhu a v ruce drobnou květinu, šaty nejsou bílé, ale tmavší a se vzorkem, dokonce nevypadá ani jako tehdejší družička, spíše jako řadový host na svatebním obřadu.

No a pokud se podíváte blíže na onu květinu, je vypůjčená z dekorace ve váze na stolku vlevo za Marií.

Oproti ženichům na svatebních fotografiích ani František nevypadá jako ženich, nemá žádnou ozdobu v klopě – myrtu, květinu ani stuhu apod. a je celkem v běžném oděvu, oproti konvencím i jiným ženichům na tehdejších fotografiích nemá bílý motýlek, ale běžný tmavý.³³ Není vidět ani snubní prsten. Dle mého názoru jde snad o fotografii zasnubní, nebo o běžnou společnou kabinetku, případně – a to považuji i za pravděpodobné - o pokus o dojem svatební fotografie, kterou by bylo možné využít jako jeden z podpůrných prvků pro imigrační a kontrolní úřady na nastávající cestě. Zapadalo by to do již tak velmi propracovaného plánu útěku.

³³ Srov. např. se svatebními fotografiemi z archivu atelieru Šechtl a Voseček http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/dir/group_photos_from_marriage.html

Lod' Caroline, na které připluli Gartnerovi do Kanady

Ale od teorií zpět k doloženým údajům. Co se útěku a cesty týče, máme poměrně přesnou dokumentaci bleskového útěku Františka Kroha a Marie Holánkové do Francie a do Kanady, následně po dvou letech do USA do Seattlu, kde se narodil syn George (a později i dcera zemřelá krátce po narození) a později jejich přestěhování do Kalifornie.

časně, aby byla stejně podporována jako Canadian-Pacific. Ředitelství Austro-Americany sděluje, že nepomýšlí na snižování dopravného, aby uměle nezvýšilo se vystěhovalectví do Kanady, ačkoliv obdrželo zprávu, že Canadian-Pacific snížilo jízdné z Terstu do Kanady na 140 K. Austro-Americana ustanovuje jízdné z Terstu do Kanady na 165 K.

Dobový článek zmiňuje mj. ceny jízdného do Kanady. Za povšimnutí stojí nepoměr ceny jízdného a údajně defraudovaných 50 000 K.

Mnoho dalších informací by bylo možné získat také z dobového vyšetřovacího spisu, což se pochopitelně pokusím. O kvalitě vyšetřování i o policejní práci ale svědčí to, že rakouská policie zveřejňovala v českém tisku informaci o útěku až **koncem srpna**, tedy v době, kdy František a Marie již skoro měsíc pobývali pod novou identitou v Kanadě.

O něco později jsem našel několik dalších materiálů propojujících výše uváděné údaje. Napadlo mě vyhledat bližší údaje k **Georgeovi Gartnerovi**. George se snad dokonce v polovině padesátých let vypravil do Žďárce³⁴ (taková cesta by vzhledem k tehdejší době a k tomu, že on již byl rozený Američan, byla krajně podezřelá pro československé i americké úřady, nějaké záznamy by se k tomu měly dát najít). Syn Marie a Františka **George Gartner**, narozený imigrantům **17. května 1916** ve Washingtonu, zemřel při autonehodě v Los Angeles v Kalifornii dne **13. června 1959**. V dokumentech k úmrtí je uvedeno rodné jméno otce Gartner a jméno matky je zde s překlepem: „**Halonek**“.³⁵ Také v oddacím listu při Georgově druhé svatbě v roce 1954 je jméno matky uvedeno **Marie Holanek**. Marie Holánková zemřela jako Mary Gartner v Kalifornii 15. února 1961. Datum narození je uváděno **24. ledna 1888**. Jméno matky za svobodna je v dokumentech uvedeno „**Cermak**“.³⁶

Získal jsem i údaje ze **sčítání obyvatel v roce 1920** – zde jsou Gartnerovi uváděni jako Frank **Gardner**, věk 31, Mary Gardner, 32 let, George, 3 roky 7 měsíců, bydleli v okrese King ve Washingtonu, v domku na výše uvedené fotografii.

Našel jsem i nedávno zveřejněná data z **roku 1940**, kdy proběhlo další sčítání obyvatel. Frank zde uvádí věk, který odpovídá roku narození 1891, 49 let, Mary 53, tj. rok narození přibližně 1888. Bydleli tehdy v Los Angeles. Syn George již žil sám s první manželkou Maxine, narozenou v Texasu.

³⁴ Urbánková, V., Navštivte mne s podzimem. Borek, 1994, str. 138.

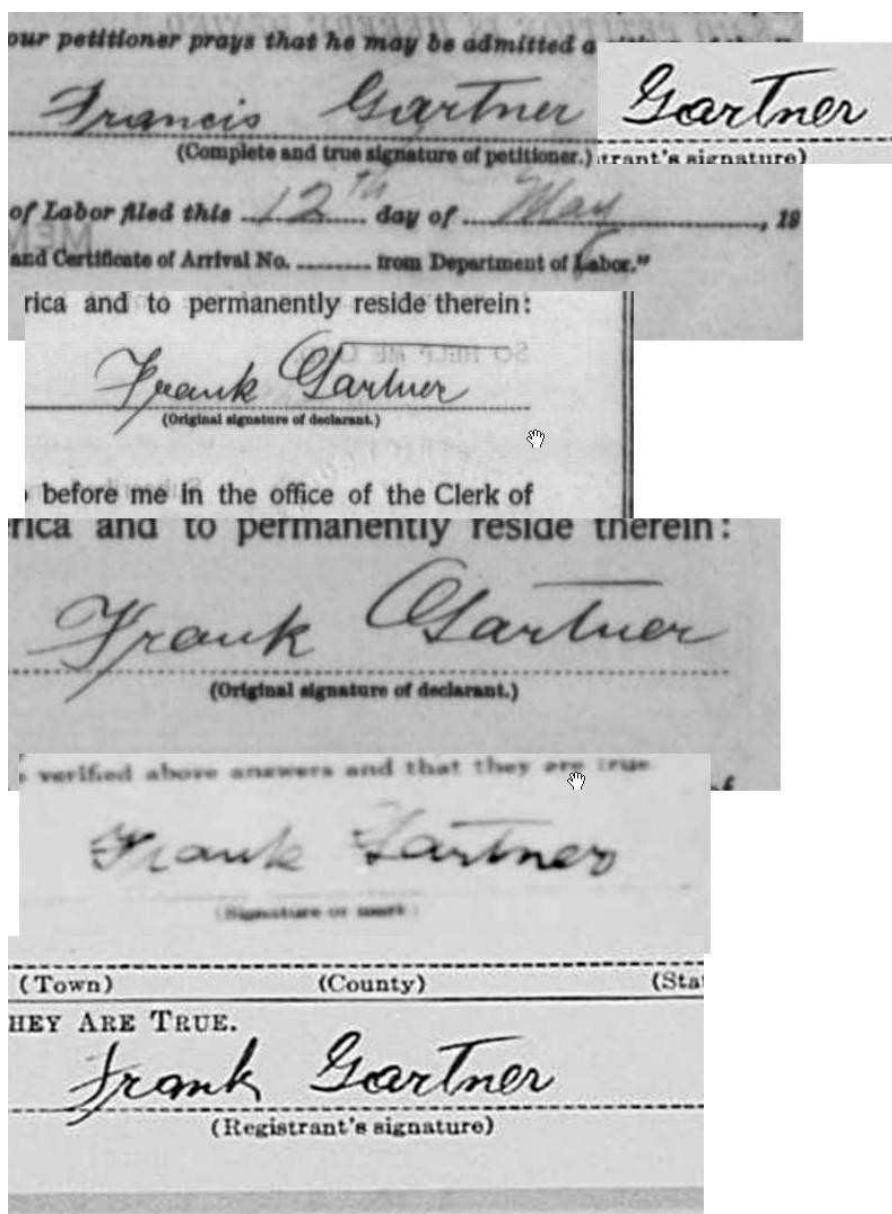
³⁵ "California, Death Index, 1940-1997," index, FamilySearch (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/VPCC-S37> : accessed 13 July 2012), Mary Gartner, 1961.

³⁶ "California, Death Index, 1940-1997," index, FamilySearch (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/VPKF-9SS> : accessed 13 July 2012), George Gartner, 1959.

Frank zřejmě postupně začal uvádět skutečný rok narození, v dokumentech mu ale zůstal jiný den a měsíc. Pouze jednou uvedl své pravé datum narození, a tím se nám pevně spojil řetězec údajů a osob. Bylo to v roce 1942, 21. dubna, u odvodu, resp. evidenci mužů narozených mezi roky 1877 - 1897. V registračním formuláři (Registration Cards) je uvedeno jeho skutečné datum narození, **26. října 1891**. V dalším popisu jeho osoby je zapsáno, že neabsolvoval vojenskou službu a dále jeho výška 5 stop 10 palců, váha 150 liber. Vlasy měl tehdy již šedé, oči světle hnědé (*hazel*). **Zajímavá a pro nás důležitá je poznámka: “2nd and 3rd fingers disfigured on tips“, tj. druhý a třetí prst znetvořeny na špičkách nebo konečcích prstů.** Tato zmínka potvrzuje údaje imigračních úředníků v roce 1916, kteří si také poškození prstů povšimli, i když pořadí prstů zřejmě počítali obráceně. Místo narození uvádí „Hermanice“. Zaměstnání uvádí v zásilkovém obchodě **Sears Roebuck**, o tom bude ještě zmínka dále. Na dokumentu je i jeho podpis, ten je v podstatě identický jako na imigračních dokumentech Francise Gartnera z roku 1916.

Nejméně od roku 1929 až do konce života žili Gartnerovi v Kalifornii, v Los Angeles. Na snímku je vpravo jedna z vegetariánských restaurací v Los Angeles.

Pro určení, zda jde o stejné osoby, jsem například použil i porovnání podpisů na různých dokumentech z amerických archivů. První a poslední Františkův podpis dělí 25 let, nahoře jsou i porovnané vedle sebe.

Pokud vás zajímá, čím se František v USA živil, zjistil jsem i tyto údaje. Při příjezdu do Kanady sice uváděl, že bude pracovat na farmě, ale při imigraci do USA v r. 1916 již pracuje jako holič a to již není smyšlený údaj, toto povolání je u něho vedeno i v dokumentaci k branné povinnosti v r. 1917, včetně adresy zaměstnavatele. V roce 1919 již píše matce, že začal v r. 1918 pracovat v zásilkovém obchodě **Sears**

Roebuck.³⁷ Při sčítání lidu v roce 1920 je veden jako prodejce a již bydlí ve vlastním domě. Sčítání v roce 1930 uvádí jako jeho zaměstnání „clerk“, tedy prodavač nebo i úředník, již v Los Angeles, a v roce 1940 povýšil a je nákupčím v zásilkovém obchodě, opět s vlastním domem v Los Angeles. U odvodu v roce 1942 uvádí jako zaměstnavatele zásilkový obchod Sears Roebuck, kde tedy zřejmě pracoval po celou dobu. Snad s krátkou přestávkou, kdy podle Almy Křemenové měli slepičí farmu³⁸, to se mi ale ověřit nepodařilo. František prožil velmi dlouhý život, zemřel až 25. května 1987, bylo mu tedy přes 95 let. I přes obavy matky o jeho zdraví se dožil velmi vysokého věku, dočkal se i pravnučky Elaine. Zemřel vlastně nedávno, v podstatě jsme se jej na všechny podrobnosti mohli zeptat ještě před relativně krátkou dobou a mohli jsme se dozvědět více o tomto dobrodružství. Manželka Marie zemřela 15. února 1961. George se oženil dvakrát, první žena se jmenovala Maxine, byla z Texasu a měli dceru Georgianne. Podruhé se oženil s Rosemary Cross Woodward, vdovou, s níž měl dceru Mary Sue Gartner, narozenou v r. 1956. George zemřel tři roky poté.

Mary Gartner v Kalifornii

³⁷ Dopis z 21. 11. 1919 SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré.

³⁸ Křemenová, A., Anna Pammrová – životopis, Sursum, 2005, str.222.

Věděla však o nich doma matka a babička Pammrová? František se matce ozval údajně až po dlouhých letech, neter Pammrové Alma našla dopisy z roku 1936 v pozůstalosti, adresa prý nebyla zjevná.³⁹ Jenže František tam mj. píše: „Nezapomeň nám napsat, kdybys cokoli potřebovala“. Adresa tam tedy zcela jistě původně byla. K Holánkům snad údajně chodily později balíčky z Ameriky.⁴⁰ Je zřejmé, že s rodinou v určitém kontaktu byli, otázkou je odkdy. Kromě toho v rodině Františkovy pravnučky Elaine Eller se našly knihy Anny Pammrové, takže ke kontaktům docházet muselo. Ale kdy a jak často?

Podařilo se mi najít důkazy, že Anna Pammrová měla o Františkovi zprávy poměrně brzy po jeho útěku. V korespondenci Anny Pammrové se spisovatelem Gustavem Jarošem⁴¹ je z roku 1921 zmínka o tom, že dostala milé zprávy z *pobřeží pacifického*. Gartnerovi tehdy žili ve státě Washington, na západě USA, u pobřeží Tichého oceánu, čili Pacifiku. Kdo jiný by jí odtud asi mohl napsat.

Moje hypotéza, že zřejmě jde o dopisy od Františka, se pak potvrdila při studiu korespondence Anny Pammrové s Pavlou Moudrou.⁴² Bez znalosti Františkova pobytu v Seattlu v USA by drobná zmínka „*Ale kde uvázl dopis ze Seat.*“ nebyla považována za důležitou. V dalších dopisech je již jasné, o jakou korespondenci jde. Pammrová sice přechází strategicky do francouzštiny nebo angličtiny, když o Františkovi píše (v jednom případě dokonce nejprve česky sdělí, že neví, zda se zmizelý někdy přihlásí, pak ovšem spiklenecky pokračuje francouzsky o nutnosti pokračovat v utajené komunikaci s ním). Pavla Moudrá byla pro Pammrovou prostředníkem kontaktu s Františkem a zřejmě jej dokonce pomáhala v USA nalézt (možná i díky kontaktům po bývalém, již zesnulém manželovi, pracujícím kdysi v české komunitě v USA). V každém případě vyřizovala Anně Pammrové zasílání dopisů a zásilek a

³⁹ Křemenová, A., Anna Pammrová – životopis, Sursum, 2005, str.222

⁴⁰ Věstník Společnosti AP, 43-44 str. 5 Dr. Zdenka Čechová. *Po létech, to už dědeček nežil, začaly tu a tam docházet Holánkům (říká se tam u Sitaru) nějaké balíčky z Ameriky, a tak se ve vsi mluvilo o tom, že je to od těch dvou uprchlíků. Jestli se v té době ozval mamince také František, to nevím.*

⁴¹ Literární archiv Památníku národního písemnictví fond Gustav Jaroš.

⁴² SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré.

korespondence byla poměrně častá. To nepřímo potvrzuje Alma Křemenová, když v životopise vzpomíná, že v letech 1923-1928 si teta při práci často prozpěvovala, což dříve nedělala. Napadlo mne, že snad má dobré zprávy od Františka.⁴³

Korespondence s Pavlou Moudrou ukazuje, že Anna byla s Františkem v kontaktu již nejméně od roku 1919, ozval se přesně, jak předpovídala, až změní se útvary států. Pokud bychom nevěděli, že se v Americe jmenoval Gartner, snadno těchto pár řádků z listu z 21. 11. 1919 přehlédnete. „Zpráva odtamtud je poněkud mlhavá, ale nikoli špatná. Cituji doslovně z obsahu listu **Mr. Gartnera**.“ A přechází do francouzštiny, cituje Františka, že od roku 1918 pracuje v zásilkovém obchodě **Sears Roebuck** a že nikdy, ani v nejhorších chvílích, nelitoval svého odchodu.⁴⁴ Píše také, že přikládá dopis k odeslání a že prosí o vyúčtování předchozího poštovného do zámoří a vysvětluje, že touto cestou je ušetřena všelikých dotazů zvědavého sousedstva.

V lednu roku 1920 děkuje Anna Pavle Moudré „za ochotu pokud jde o „transatlantickou otázku.“ Že nešlo o politickoeconomické vztahy mezi Evropou a USA, je nasnadě.

V dopise z 15. 11. 1922 Anna píše: „Vroucí díky Vám i Osudu. Po nov. roce prý dojde další porce z Fár West. - Nebudete se na mne snad horšiti, přiložím-li tu ještě obálku k dalšímu dodání.“⁴⁵ Pammrová také sděluje, že sousedé se ptají, kdy syn přijede, když staví dům. Vzhledem časovému období zásilek je dokonce možné, že František dokonce vypomohl matce finančně se stavbou domu.

Anna byla z Františkova útěku jistě smutná, ale na druhou stranu, udělal by jí větší radost jeho v podstatě jistý odvod, mobilizace a poslání na jatka první světové války? V dopise Pavle Moudré to píše zcela jasně, zešílela by, kdyby syn byl v Evropě. Příliš jí ani nevadí morální stránka činu: „Že to čin „nemravný“... Ano!

⁴³ Křemenová, A., Anna Pammrová – životopis, Sursum, 2005, str.188.

⁴⁴ Dopis z 21. 11. 1919 SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré.

⁴⁵ SOkA Benešov, Fond Pavla Moudrá, inv. č. 804, karton 9, Korespondence Anny Pammrové Pavle Moudré.

Avšak na koho spadá vina? Hanbou ústavy je, podává-li občanům na místě chleba, smrtící střely.“ Jak jsem výše ukázal, Františkův odchod ji v mnohém i usnadnil existenci. A pokud s ním byla další desetiletí v kontaktu, věděla o vnoučeti a také to, že se jim vede dobře, že navíc zůstal u etických přesvědčení, ke kterým jej vychovávala (zůstal např. vegetariánem), není to tak smutné jako úplné zmizení syna. Ostatně i její poslední myšlenky směřovaly k synovi: „*A co když přijde Frantík?*“⁴⁶

A věděl o Františkově dalším osudu Otokar Březina? František jako chlapec vyřizoval korespondenci mezi Annou a Březinou, odesílal a vyzvedával poštu, Anna o něm píše a známe také Březinovo hodnocení Františkova nadání. Bylo by divné, kdyby se o jeho další osud Březina sám nezajímal a kdyby Anna nějaké zmínky nenapsala. Víme ale, že Anna psala o Františkovi Pavle Moudré jen tajně, konspirativně a někdy francouzsky nebo anglicky (Moudrá byla během první světové války policejně sledována a s takovou komunikací měla zkušenosti). Také Gustavu Jarošovi Pammrová jen naznačuje.

Neteř Alma, která bývala u Pammrové často a později o ni i pečovala, se o tom, že Pammrová byla s Františkem v písemném kontaktu, dozvěděla až po její smrti, během života jí to nikdy neprozradila. Musíme tedy i zde hledat spíše náznaky než přímé zmínky o synovi.

V nově nalezené korespondenci Pammrové Březinovi takovou pasáž nacházíme. Anna například píše, že *přikládá ke knihám, co došlo z „onoho světa“ – Smutek jen a ohlas minulé trýzně ztracených a v otročinu tvrdou zapřáhnutých dvou osob. – Od Východu putovali k Severu a odtud k Jihu; a nikde klidu...nikde svobody.*⁴⁷

Pokud bychom neznali trasu putování Františka a Marie, mohlo by se zdát, že jde o jiný „onen svět“ než americký Nový svět, například o záznam spiritistické seance. Ale zmiňovala by, že duše putují na sever a na jih a že jde o dvě osoby?

⁴⁶ Křemenová, A., Anna Pammrová – životopis, Sursum, 2005, str.212.

⁴⁷ Nedat. dopis, zhruba z let 1925-1928 začínající *Laskavost Vaše je údivná*. Korepondence Anny Pammrové Otokaru Březinovi, Památník národního písemnictví.

Březina pak v dopise z této doby Anně Pammrové píše: „Listy z druhého břehu současně vracím; četl jsem je s upřímnou radostí. Zdá se veliká tato naše hvězda, a přece je malá; ani výše hor, ani dálky moří nemohou zabrániti, aby se srdce neozvalo srdci, kdy po sobě zavolají touhou, jako pták se ozývá ptáku z hlubin jednoho lesa“⁴⁸.

Jak je patrné, ani sto let není tak dlouhá doba, aby se nedala zmapovat jedna údajná defraudace a útěk dvou mladých lidí. Snad se mi podařilo ke stému výročí jejich „zmizení“ a ke dvacátému výročí nového impulsu k objevování Anny Pammrové – vydání knihy Vlasty Urbánkové *Navštivte mne s podzimem* – přiblížit Františkův život a doplnit údaje k rodině Anny Pammrové.

⁴⁸ Dopis z 1. 3. 1927 v Holmanově Korespondenci II., str. 1485. Holman zde v poznámce naznačuje, že listy z druhého břehu je snad míněn rukopis se záznamy fragmentů Březinových hovorů při setkáních, návštěvách apod., které zpracovával J. M. Sedlák, ale v kontextu s obsahem, např. *dálkami moří* i s výše uvedeným to není pravděpodobné.

*Přílohu pro Věstník č. 59 Společnosti Anny Pammrové pro tisk připravila
Helena Pernicová*